СТРУКТУРНО-ІЄРАРХІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ БЕЗПЕКИ СПОЖИВАННЯ В ТЕОРІЇ БЕЗПЕКОЗНАВСТВА

Мокій Анатолій Іванович —

провідний науковий співробітник Державної установи
«Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долишнього НАН України»,
доктор економічних наук, професор
ORCID: 0000-0001-8455-1421

Антонюк Катерина Іванівна —

докторант Національного інституту
стратегічних досліджень,
кандидат економічних наук, доцент
ORCID: 0000-0001-8568-5085

У статті запропоновано розширити теоретико-методологічний базис безпекознавства категорією «безпека споживання», що є одним із домінантних чинників національної безпеки, інструментом зміцнення економічної безпеки підприємництва та споживачів через гармонізацію інтересів усіх суб'єктів процесу споживання. Обґрунтовано, що безпеку доцільно розглядати не лише як властивість товару або послуги, але і як процес забезпечення цієї властивості, у якому враховуються основні цінності та показники життєдіяльності людини. Показано, що між базовими складниками функціональної структури національної безпеки (економічна, продовольча, екологічна, інформаційна, соціальна, демографічна, військова та ін.) спостерігається щільна взаємозалежність. Це зумовлює важливість їх розгляду як окремих компонентів із доповненням безпекою споживання, так і в цілісній системі. Ураховуючи міждисциплінарний характер категорії «безпека споживання», доведено, що в кожному складнику національної безпеки наявні певні елементи, пов'язані з безпекою споживання прямим або оберненим зв'язком чи обома видами зв'язку одночасно. Обґрунтовано методологічний підхід до розгляду безпеки споживання в контексті економічної (споживання як етап суспільного виробництва), соціальної (споживання як процес задоволення потреб), екологічної (вплив на довкілля у процесі виробництва та споживання), продовольчої (доступність продуктів харчування для населення, їхня якість та безпека, інфраструктура зберігання, постачання, торгівлі), інформаційної (негативний інформаційний вплив та наслідки застосування інформаційних технологій, неповнота, недостовірність і несвоєчасність надання інформації про товари (послуги), порушення доступності та цілісності інформації) та інших компонентів національної безпеки. Запроваджено поняття «локус безпеки споживання» як поля континуальної взаємодії, сформованого перетином шести множин показників безпеки (економічної, соціальної, продовольчої, екологічної, інформаційної та науково-технічної) з утворенням окремих сегментів множини показників безпеки споживання.

Ключові слова: компоненти національної безпеки, безпека споживання, структурно-функціональні зв'язки, показники безпеки споживання.

Anatolii Mokiy, Kateryna Antoniuk

STRUCTURAL-HIERARCHIC IDENTIFICATION OF SECURITY OF CONSUMPTION IN SECURITY THEORY

The article proposes to expand the theoretical and methodological basis of the security providing the «security of consumption» category. It is one of the dominant factors of national security, an instrument for strengthening the economic security of business and consumers through the harmonization of interests of all subjects of the consumption process. It is substantiated that security should be considered not only as a safety of a product or service, but also as a process of providing this property, which takes into account the basic values and indicators of human life. It is shown that close interconnection is observed between the basic components of the functional structure of national security (economic, food, environmental, information, social, demographic, military etc), which determines the importance of considering them as separate components with the addition of security of consumption and in a holistic system. Considering the interdisciplinary nature of the «security of consumption» category, it has been proven that in every component of national security there are certain elements of it, related to the direct, inverse or both direct and inverse relations with the security of consumption. A methodological approach to considering consumption security in the context of economic (consumption as a stage of social production), social (consumption as a process of meeting needs), environmental (environmental impact of the process of production and consumption), food (availability of food for the population, its quality and safety, infrastructure of storage, delivery, trade), information (negative information impact and consequences of use of information technologies, incompleteness unreliability and untimeliness of information about goods (services), violation accessibility and integrity of information) and other components of national security. The concept of the locus of security of consumption as a field of continuous interaction, formed by the intersection of six sets of security indicators (economic, social, food, environmental, information and scientific and technical) with the formation of separate segments of the set of indicators of security of consumption is introduced.

Keywords: national security components, security of consumption, structural and functional interactions, consumption security indicators.

В умовах участі України в процесах глобальної економічної інтеграції, зокрема європейської, необхідність підвищення якості життя населення з дотриманням принципів раціонального споживання зумовлює актуальність розв'язання системних проблем економічної безпеки держави на різних рівнях ієрархії управління і безпосередньо безпеки споживання товарів (послуг) як однієї з домінантних передумов цієї безпеки. Остання є важливим чинником формування та задоволення платоспроможного попиту, а завдяки зворотному зв'язку – одночасно і підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, стійкого економічного розвитку та зростання добробуту населення.

Розробленню та розкриттю методологічних засад економічного безпекознавства щодо різних об'єктів безпеки та рівнів системної ієрархії присвячені наукові праці В. Бегми, З. Варналія, О. Власюка, В. Горбуліна, Я. Жаліла, А. Качинського, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі. Варто

звернути увагу на сучасні моделі розвитку країни в умовах глобальних трансформацій, обмежених ресурсів, накопичення наслідків негативного екологічного і техногенного впливу, вичерпання природних факторних переваг національної конкурентоспроможності в динаміці та необхідності забезпечення безпеки споживання. Йдеться, зокрема, про реконструктивну стратегію соціально-економічного розвитку В. Гейця та ін. [1], стратегію обмеженого соціально-економічного зростання із збереженням ресурсів для майбутнього розвитку М. Флейчук [2], концепцію альтерглобального стратегічного розвитку України [3] та ін. Певною мірою вони відповідають положенням іншого канону [4] та критиці дивелопменталізму Е. Райнерта щодо зростання добробуту завдяки активній державній політиці національного протекціонізму у певних видах економічної діяльності, галузях спеціалізації, які формують підґрунтя для гармонійного розвитку, як і безпека споживання [5; 6].

У контексті проблематики цієї статті зазначимо, що в розвинених економіках поширені дослідження відповідального, розумного, сталого споживання та ресурсоефективного і чистого виробництва товарів (Дж. Гонтелес, Т. Джексон, Ф. Капра, Л. Мікаеліс, Д. Федріго), вивчаються соціологічні та психоемоційні чинники споживання (Е. Данн, М. Нортон, С. Любомірський). Вагомий внесок у цю сферу досліджень зробили вітчизняні вчені (О. Грішнова, А. Котенко, А. Колот, О. Мельниченко, Л. Погоріла, Т. Сальтєвська).

Проте в сучасних умовах сформований теоретико-методологічний базис потребує доповнення і модифікації в аспекті безпеки споживання як здатності створювати умови усвідомленого задоволення потреб самовідтворення суб'єктами економічних інтересів із найменшою шкодою здоров'ю, довкіллю та суспільству. Тобто безпека споживання безпосередньо пов'язана із системою забезпечення національної, зокрема економічної, соціальної, продовольчої і демографічної, безпеки держави.

Безпеку споживання товарів, продукції, робіт, послуг будемо розглядати не лише як властивість товару, але і як процес її забезпечення. У науковому середовищі на позначення безпеки споживання вживаються такі англійські терміни: *consumption safety* — як процес з погляду споживача (суб'єкта процесу), а також *consumption security* — у ширшому розумінні як процес забезпечення безпеки. Подібний переклад поняття «безпека» (*security*) використовується також і для позначення безпеки держави — національної, економічної тощо.

Для визначення сутності безпеки споживання проаналізуємо співвідношення категорій «безпека», «національна безпека», «економічна безпека держави», «економічна безпека суб'єктів господарювання» та «безпека споживання».

Потреба у безпеці існує в підсвідомості людини як фундаментальне біологічне прагнення до самозбереження. О. Ляшенко розглядає безпеку як властивість об'єктів (підсистем і систем) зберігати умови взаємодії з мінімальною шкодою людським, природним і матеріальним ресурсам в умовах прийнятної ризику [7, с. 19]. У межах предмета дослідження важливо, що в основу категорії «безпека» покладені основні цінності людини та її життєдіяльності. Підкреслимо, що безпека споживання

безпосередньо впливає на безпеку життєдіяльності, проте обмежує споживача, виробника та державу економічними мотивами, що зумовлює необхідність гармонізації їхніх інтересів у процесах виробництва та споживання товарів.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку як «...захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [8]. Звернемо увагу на безпосередній зв'язок безпеки споживання із вектором Стратегії національної безпеки України, у якій визначена стратегічна ціль: «...утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО» [9].

Сутнісні характеристики національної безпеки ґрунтовно досліджуються в працях З. Варналія, Б. Губського, Я. Малика, А. Сухорукова, Г. Ситника. У більшості визначень головною категорією є життєво важливі інтереси населення країни [10, с. 163; 11, с. 3]. О. Ляшенко розуміє їх як сукупність потреб, задоволення яких забезпечує можливості перспективного розвитку особистості, суспільства, держави [7, с. 21].

Узагальнення наукових праць щодо дослідження функціональної структури національної безпеки з урахуванням особливостей предмета дослідження дає підстави доповнити це поняття певними елементами (рис. 1), що тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного, тобто, як зазначає Г. Пастернак-Таранушенко, «...природно, між ними немає чіткої межі» [12].

Рис. 1. Структура національної безпеки

Джерело: складено авторами за [10–17].

У методологічних підходах до структуризації, деталізації або узагальнення деяких аспектів можна виокремити такі базові складники національної безпеки, як-от: соціальна, геополітична, військова та економічна безпека. Щільні взаємозалежність та взаємозв'язок між окремими складниками безпеки (продовольча, екологічна, інформаційна тощо) зумовлюють віднесення їх до певного компонента залежно від області досліджень. Важливість та актуальність складників безпеки визначають необхідність розгляду окремих об'єктів, які доповнимо безпекою споживання. Причому її розглядаємо в контексті економічної (споживання як етап суспільного виробництва), соціальної (споживання як задоволення потреб), екологічної (вплив на екологію у процесі виробництва та споживання), продовольчої, інформаційної та інших компонентів національної безпеки держави.

У контексті предмета статті зупинимося на визначенні особливостей процесу забезпечення безпеки споживання в межах економічної безпеки держави як підсистеми національної безпеки, сформованої під впливом зовнішнього та внутрішнього середовищ, геополітичних та національних інтересів, дотримання якої є основною метою державної політики. В окремих публікаціях економічна безпека розглядається як базис національної безпеки, в інших — як один з компонентів системи суспільної або національної безпеки. О. Ляшенко розглядає економічну безпеку як складову частину національної безпеки, її фундамент і матеріальну основу [7, с. 43].

Поділяємо думку А. Гуменюка щодо синтетичного бачення, згідно з яким не можна перебільшувати специфіку економічної безпеки, її автономний характер, звісно, враховуючи взаємозумовленість економічної, політичної, соціальної, екологічної, інформаційної та інших складників національної безпеки [13, с. 28]. Тобто економічна безпека, яка проявляється в інших компонентах національної безпеки, проникаючи в них і взаємодіючи з ними, акумулює, підсилює або послаблює їхню дію. Структурні елементи національної безпеки мають економічне підґрунтя та економічні виміри наслідків. Погодимося з О. Власюком, Ф. Вудом, які вказують на необ'єктивність дослідження економічної безпеки з урахуванням лише економічних процесів і явищ [18, с. 157].

Економічна безпека держави, зумовлена насамперед економічними інтересами, залежить від осіб (індивідуумів). Безпека людини — поняття складне, багатогранне та багатфакторне, яке за обсягом і сутністю охоплює всі людські відносини у соціальній і виробничій сферах, життєдіяльність, рівень розвитку та безпосередньо впливає на добробут і якість життя [19, с. 21]. Отже, виховання у людини навичок і переконань самоорганізації та самоуправління безпекою власного життя та довкілля повинно починатися з дитинства і тривати протягом усього життя.

Щодо економічної безпеки суб'єкта господарювання як об'єкта безпеки, то на цьому рівні системної ієрархії акцентуємо увагу на ключових аспектах забезпечення безпеки споживання. При цьому діяльність підприємства розглядаємо як таку, що впливає на безпеку споживання та одночасно захищає інтереси суб'єкта господарювання як споживача (користувача) продукції (робіт, послуг). О. Ляшенко економічну безпеку розглядає крізь призму цілей забезпечення конкурентоспроможності або Цілі сталого розвитку, причому рівень таких тождностей притаманний усій вертикалі економічної безпеки [7, с. 42].

Не вповні обґрунтованим вважаємо включення до структурної побудови економічної безпеки поряд із суто економічними інших видів національної безпеки без відповідних критеріальних ознак типологізації [13]. Подібний підхід пропонується у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [20]. У цьому документі до структури економічної безпеки увійшли такі види безпеки: макроекономічна, фінансова, виробнича, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, зовнішньоекономічна, соціальна, демографічна та продовольча.

Поділяємо підхід С. Фролова та інших науковців, які до економічної безпеки відносять тільки ті складники, які стосуються економічних відносин або базуються на них (фінансова, виробнича, сировинно-ресурсна, продовольча, енергетична) [21, с. 127]. Такий підхід є доцільним у контексті предмета нашої статті, враховуючи міждисциплінарний характер категорії «безпека споживання». У кожному складнику національної безпеки, який щільно пов'язаний із безпекою споживання, доцільно дослідити елементи, які пов'язані із безпекою споживання прямим

або оберненим зв'язком чи обома видами зв'язку одночасно (рис. 2).

Безпеку споживання необхідно розглядати як компонент системи економічної безпеки, оскільки, по-перше, споживання є одним із етапів процесу відтворення, а, по-друге, формує підґрунтя для забезпечення безпеки інших складників національної безпеки.

Як зазначалося, економічна безпека тісно пов'язана із соціальною безпекою, важливі аспекти забезпечення останньої висвітлені у працях О. Ковалю [22], М. Лєскова [23]. Так, О. Коваль розуміє соціальну безпеку як відсутність загроз здоров'ю та життю людини та пропонує розглядати з позиції положень Концепції безпеки людини, розробленої експертами Програми розвитку ООН [22, с. 8–9], положення якої також підтверджують щільний взаємозв'язок між різними складниками (підсистемами) національної безпеки. Втім безпосередньо безпеки споживання в межах соціальної безпеки можуть стосуватися такі параметри: якість життя (охорона здоров'я; харчування; одяг; послуги; житло; відпочинок тощо); рівень життя, зокрема відношення прожиткового мінімуму до середньомісячної заробітної плати. Оскільки, як зазначається в [24, с. 1513], соціальна безпека

у багатьох випадках базується на економічних показниках (прожитковий мінімум, споживчий кошик тощо), можна стверджувати, що в сучасних умовах рівень економічного розвитку України створює загрози для соціальної безпеки.

Для безпеки споживання як компонента національної безпеки важливою є продовольча безпека. Це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність, стійкий і якісний розвиток особистості, здоров'я та відтворення населення, а також сталий економічний розвиток держави [25–29]. Продовольча безпека є вихідною передумовою збереження здоров'я населення за рахунок внутрішніх ресурсів, а отже, і демографічного потенціалу країни [30, с. 12–13].

Забезпечення продовольчої безпеки спирається, з одного боку, на розвинений агропромисловий комплекс (пропозиція), а з іншого – на доходи населення (і платоспроможний попит), необхідні для придбання продуктів харчування без відмови від задоволення інших потреб [31, с. 41]. На сучасному етапі євроінтеграції імплементація європейської системи технічного регулювання сприятиме підвищенню якості та безпечності продуктів харчування. При цьому

Рис. 2. Структурно-функціональні зв'язки складових частин національної безпеки з безпекою споживання

Джерело: складено авторами.

конче необхідними є модернізація інфраструктурного забезпечення зберігання, постачання товарів і торгівлі у поєднанні з виваженою внутрішньою та зовнішньою політикою поводження із продовольством.

Л. Черевко та Н. Гурьянова відносять безпеку споживання лише до структури продовольчої безпеки, проте із таким трактуванням важко погодитися [32, с. 67]. По-перше, безпека споживання трактується звужено, обмежуючись лише купівельною спроможністю. По-друге, вона безпосередньо пов'язана з безпекою розподілу та обміну як чинниками впливу на прийняття рішення про купівлю. По-третє, у контексті продовольчої безпеки йдеться саме про безпеку споживання продуктів харчування, оскільки в іншому випадку категорія «безпека споживання» виходить за межі продовольчої безпеки.

Розглянемо екологічну безпеку як важливий компонент безпеки споживання. Стаття 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає екологічну безпеку як стан довкілля, при якому забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [33]. Ю.Самойленко наголошує на екологічно несприятливій економічній системі в Україні [34].

Наукові розробки із безпекознавства в кризових ситуаціях містять декілька складників, а саме: тлумачення екологічних термінів, зрозумілих для науковців та практиків; формалізацію на вербальному рівні явищ або процесів, пов'язаних з національною та екологічною безпекою і їхньою взаємодією [35]. Істотне значення в контексті нашої публікації відіграють екологія біосфери, техноекоекологія, урбоекологія тощо.

Важливе значення для безпеки споживання має також інформаційна безпека – стан захищеності інформаційного середовища, який забезпечує його формування, використання та розвиток в інтересах громадян, організацій, держави [36]. Оскільки вона характеризується мірою стійкості основних сфер життєдіяльності (економіки, науки, техносфери, сфери управління, військової справи тощо) до відносно небезпечних (дестабілізуючих, деструктивних) інформаційних впливів, то з позиції національних інтересів

визначається здатністю до їх нейтралізації, а для особистості – захищеністю психіки та свідомості людини від небезпечного впливу інформації (маніпулювання свідомістю, дезінформування, спонукання до самогубства тощо). Для безпеки споживання в цій сфері загрозливими є такі чинники: негативний інформаційний вплив та наслідки застосування інформаційних технологій; неповнота, недостовірність і несвоєчасність інформації про товари (послуги); порушення доступності та цілісності інформації. Основне завдання забезпечення безпеки споживання в частині інформаційного складника потребує поінформованості на всіх рівнях освіти населення.

Зовнішньоекономічний та глобальний компоненти національної безпеки впливають на безпеку споживання насамперед через процеси глобалізації та мегарегіональної інтеграції, у т. ч. євроінтеграції. З одного боку, підвищуються вимоги до уніфікації та якості продукції, з іншого – вітчизняний ринок розвивається за моделлю суспільства споживання і розглядається як другорядний для імпорту продукції нижчої якості.

Науково-технічний компонент національної безпеки прямо та опосередковано впливає на безпеку споживання через задоволення постійно зростаючих потреб споживачів, зокрема щодо безпечності продукції, на основі новітніх та екологобезпечних технологій.

Ураховуючи значну кількість показників за кожним компонентом національної безпеки, які пов'язані (1) та не пов'язані (0) із безпекою споживання, проведемо багатовимірне їх групування за подібністю (рис. 3). Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [20] економічну безпеку розглянемо за такими складниками: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна та фінансова.

Одержані результати групування засвідчують, що показники виробничого, енергетичного компонентів, які не мають щільного зв'язку з безпекою споживання, входять в одну групу з демографічним, науково-технічним та інвестиційно-інноваційним компонентами національної безпеки. Тісний взаємозв'язок із показниками безпеки споживання спостерігається для зовнішньоекономічної, інформаційної, макроекономічної та фінансової складових частин безпеки, які входять у другу групу. Істотний зв'я-

Рис. 3. Дендограма взаємозв'язку із безпекою споживання множин показників складових національної безпеки: 1 – виробнича; 2 – демографічна; 3 – енергетична; 4 – зовнішньоекономічна; 5 – інвестиційно-інноваційна; 6 – макроекономічна; 7 – фінансова; 8 – соціальна; 9 – продовольча; 10 – екологічна; 11 – інформаційна; 12 – науково-технічна

Джерело: складено авторами.

зок з множиною показників безпеки споживання спостерігаємо для характеристик соціальної, продовольчої безпеки і найбільший – для екологічного компонента.

Підмножину показників безпеки споживання у формалізованому вигляді представимо конвергенцією підмножин складових національної безпеки (NS) (рис. 4): економічної (ES , $ES \supset NS$), соціальної (SS , $SS \supset NS$), продовольчої (FS , $FS \supset NS$), екологічної (EcS , $EcS \supset NS$), інформаційної (IS , $IS \supset NS$) та науково-технічної (ScS , $ScS \supset NS$). Їх взаємозалежність, наявність прямих та обернених зв'язків проявляється й змінюється в часі та формує «локус» (з латин. Locus – місце) безпеки споживання, під яким розуміємо поле континуальної взаємодії, представлене у вигляді шести множин, які перетинаються і формують складну архітектуру. Остання представлена перетинанням множин у точках 1–12, які формують окремі сегменти множини показників безпеки споживання. Кожен з них охоплює певні показники складника національної безпеки, які відображаються на безпеці споживання: 1-2-3 – це економічна активність населення, що визначається рів-

Рис. 4. Конвергентна модель безпеки споживання у системі складових національної безпеки

Джерело: складено авторами з використанням [37].

нем зарплати, купівельною спроможністю, доступністю товарів; 3-4-5 – це соціальні показники безпеки споживання, зумовлені рівнем та якістю життя (охороною здоров'я; харчуванням; забезпеченістю одягом, послугами, житлом, відпочинком тощо); 5-6-7 – це рівень забезпеченості населення продовольством для розвитку людини, забезпечення здоров'я та відтворення населення; 7-8-9 – це уникнення негативного впливу людини та виробництв на довкілля, запобігання погіршенню екологічної обстановки та створенню загроз для населення; 9-10-11 – захищеність інформаційного середовища від небезпечного впливу товарів і послуг; 11-12-1 – упровадження інноваційних технологій у всіх сферах діяльності людини. Як очевидно, архітектура «локусу» безпеки споживання представляє собою систему із складною ієрархічною структурою, що включає підсистеми, які відповідають функціональним сферам, спрямована на забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов господарської діяльності, котрі мінімізують негативний вплив на здоров'я та життєдіяльність людини і довкілля.

Отже, ґрунтуючись на проведеному дослідженні, можемо зробити певні **ВИСНОВКИ**.

1. В умовах участі у процесах глобальної економічної інтеграції, істотного значення набуває безпека споживання товарів (послуг) як одна з домінантних передумов зміцнення національної безпеки та економічної безпеки держави. Недосконалість теоретико-методологічного базису безпекознавства у частині визначення безпеки споживання як здатності створювати умови усвідомленого задоволення потреб самовідтворення економічними суб'єктами із найменшою шкодою здоров'ю, довкіллю та суспільству потребує розгляду в контексті забезпечення основ безпеки економіки держави, підприємств та споживачів через гармонізацію інтересів суб'єктів процесу споживання.

2. Безпеку споживання доцільно розглядати не лише як властивість товару або послуги, але і як процес забезпечення цієї властивості, який містить основні цінності людини. Безпека споживання безпосередньо впливає на безпеку життєдіяльності, мотивує та одночасно обмежує споживача, виробника і державу економічними інтересами, що зумовлює необхідність їх гармонізації у процесах виробництва та споживання товарів.

3. У функціональній структурі національної безпеки виокремлюються її опорні складники (економічна, продовольча, екологічна, інформаційна, соціальна, геополітична, військова), для яких властиві щільні взаємозалежності та взаємозв'язки. Доцільно доповнити зазначену структуру безпекою споживання, яка стосується та пов'язана з кожним із цих складників. Причому безпеку споживання розглядаємо в площині економічної (споживання як етап суспільного виробництва), соціальної (споживання як задоволення потреб), екологічної (вплив на екологію у процесі виробництва та споживання), продовольчої, інформаційної та інших компонентів національної безпеки.

4. У контексті економічної безпеки, яка є однією з підсистем системи національної безпеки, забезпечення безпеки споживання набуває особливої значущості, оскільки діяльність підприємств впливає на безпеку споживання та одночасно захищає інтереси споживача (користувача) продукції (робіт, послуг).

5. У кожному складнику (підсистемі) національної безпеки наявні певні елементи безпеки споживання, пов'язані прямими чи оберненими, або і прямими, і оберненими зв'язками із безпекою споживання в межах: економічної, екологічної (вплив на екологію у процесі виробництва та споживання); соціальної (вплив на якість, рівень життя); продовольчої (доступність продовольства для населення, якість та безпека продуктів харчування, інфраструктура зберігання, постачання, торгівлі продуктами харчування); інформаційної (негативний інформаційний вплив та наслідки застосування інформаційних технологій, неповнота, недостовірність і несвоєчасність інформації про товари (послуги), перешкоди доступу і цілісності інформації) безпеки. Отримані результати дали змогу здійснити ранжування множини параметрів безпеки споживання з іншими складниками за ступенями взаємозв'язків: незначний (із виробничим, енергетичним, демографічним, інвестиційно-інноваційним, науково-технічним), тісний (із зовнішньоекономічним, інформаційним, макроекономічним та фінансовим), істотний (із соціальним та продовольчим) та найбільший (з екологічним). Для окреслення таких взаємозалежностей та взаємозв'язків обґрунтовано поняття локусу безпеки споживання як поля континуальної взаємодії сформованого перетином шести множин показників безпеки (економічної, соціальної, продовольчої, екологічної, інформаційної та науково-технічної) з утворенням окремих сегментів множини показників безпеки споживання.

Список використаних джерел

1. Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість : монограф. збірник / за ред. акад. НАН України Гейця В. М., чл. кор. НАН України Гриценка А. А. Київ : ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2016. 240 с.
2. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації. Львів : «Ахілл», 2008. 660 с.
3. Krysovaty A., Moki A., Zvarych R., Zvarych I. Alterglobalization via the inclusive circular economy paradigm. *Economic Annals* – XXI. 2018. Vol. 174, Issue 11–12 (pp. 4–9).
4. Reinert E. How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor. New York : Public Affairs, 2008. 400 p.
5. Reinert E. S. European Integration, Innovations and Uneven Economic Growth: Challenges and Problems of EU 2005. *Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics*. URL: https://www.researchgate.net/publication/39923475_European_Integration_Innovations_and_Uneven_Economic_Growth_Challenges_and_Problems_of_EU_2005 (дата звернення: 09.12.2019).

6. Reinert E. S. Development and Social Goals: Balancing Aid and Development to Prevent «Welfare Colonialism». *DESA Working Paper*. URL: https://www.un.org/esa/desa/papers/2006/wp14_2006.pdf (дата звернення: 09.12.2019).
7. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Київ : НІСД, 2015. 348 с.
8. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 06.12.2019).
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 06.12.2019).
10. Зализко В. Д. О проблеме содержательно-понятийного толкования экономической безопасности. *Вестник Алтайского гос. аграрного ун-та*. 2014. № 3 (113). С. 158–164.
11. Иванченко В. Общность критериев экономической и государственной безопасности. *Экономист*. 1996. № 5. С. 3.
12. Пастернак-Таранушенко Г. А. Оболонки захисту економічної безпеки України. URL: <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo10/obolon.htm> (дата звернення: 15.08.2018).
13. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. Київ : НІСД, 2014. 466 с.
14. Бабець І. Г. Зовнішньоекономічна безпека регіонів України в умовах співробітництва з країнами ЄС: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : монографія. Львів : ПАІС, 2011. 400 с.
15. Живко З. Б., Петренко Л. М. Економічні аспекти національної безпеки України в контексті економічної безпеки підприємства. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2013_1/1.pdf (дата звернення: 06.12.2019).
16. Попова С. М., Попова Л. М. Основні складові національної безпеки України. *Наше право*. 2013. № 13. С. 54–60.
17. Радиш Я. Ф. Теоретико-методологічні засади дослідження здоров'я громадян як важливого фактора національної безпеки. *Наук.-інформ. вісн. Академії національної безпеки*. 2015. № 1–2 (5–6). С. 27–37.
18. Дацко О. І. Гуманітарні імперативи зміцнення економічної безпеки України : монографія. Львів : Ліга-прес, 2015. 672 с.
19. Атаманчук П. С., Мендерецький В. В., Панчук О. П. Безпека життєдіяльності. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 276 с.
20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Мінекономрозвитку від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 06.12.2019).
21. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. екон. і юрид. спец. усіх форм навчання / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.
22. Соціальна безпека: сутність та вимір : наук. доп. / О. П. Коваль. Київ : НІСД, 2016. 34 с.
23. Лесков М. А. Концепция построения модели безопасности социальных систем. *Безопасность*. 1994. № 7–12 (23). С. 83–93.
24. Антонюк К. І., Гурська Н. В. Продовольча безпека крізь призму економічної доступності продуктів харчування / Тижень науки. Тези доп. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 16–20 квіт. 2018 р. Запоріжжя : ЗНТУ, 2018. С. 1512–1514.
25. Одінцов М. М. Моделювання факторів формування продовольчої безпеки. *Ефективна економіка*. 2010. № 1. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=113 (дата звернення: 06.12.2019).
26. Тищенко М. Г. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України. *Ефективна економіка*. 2013. № 7. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2208 (дата звернення: 06.12.2019).
27. Ульяновченко О. В., Прозорова Н. В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (дата звернення: 06.12.2019).
28. Руликівський В. П. Роль та місце продовольчої безпеки в системі забезпечення національної безпеки України. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07rvpnbu.htm> (дата звернення: 06.12.2019).
29. Балабан С. В. Оцінювання рівня продовольчої безпеки регіону. URL: <https://naub.ua.edu.ua/2019/оцінювання-рівня-продовольчої-безпе/> (дата звернення: 06.12.2019).
30. Бадуев Б. В. Продовольственная безопасность Японии : автореф. дис. ... канд. екон. наук. М., 2007. 21 с.
31. Плотников В. А., Пролубников А. В., Сулейманова М. В. Учет взаимосвязи продовольственной, экономической и национальной безопасности при реализации государственной политики. *Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологии*. 2016. № 4 (30). С. 38–43.
32. Черевко Л. Д., Гурьянова Н. М. Категория «продовольственное обеспечение» и ее взаимосвязь с другими категориями. *Экономика и предпринимательство*. 2014. № 8. С. 64–67.

33. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 12.10.2018 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 06.12.2019).
34. Самойленко Ю. І. Екологічна безпека як пріоритет національної безпеки України URL: http://www.zelenysvit.org.ua/?page=news_cat&cat=0 (дата звернення: 06.12.2019).
35. Азаров С. І, Литвинов Ю. В., Сидоренко В. Л. Екологічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського*. 2012. № 2 (73). С. 142–146.
36. Толкачов В. С. Безпека інформації як складова інформаційної безпеки держави. URL: <http://stratcom.co.ua/bezpeka-informatsiyi-yak-skladova-informatsijnoi-bezpeki-derzhavi/> (дата звернення: 06.12.2019).
37. Чернега О. Б., Маловичко С. В. Методологія дослідження електронної торгівлі як поліфункціонального явища. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5–6. С. 212–218.

References

1. Geyets, V. M., & Hrytsenko, A. A. (Eds.). (2016). *Rekonstruktyvnyi ekonomichni rozvytok: osnovni napriamy, efektyvnist i sotsialna spravedlyvist [Reconstructive economic development: key areas, efficiency and social justice]*. Kyiv: SI «Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine» (240 p.) [in Ukrainian].
2. Fleichuk, M. I. (2008). *Lehalizatsiia ekonomiky ta protidiia koruptsii u systemi ekonomichnoi bezpeky: teoretychni osnovy ta stratehichni priorytety v umovakh hlobalizatsii [Legalizing the economy and countering corruption in the economic security system: theoretical foundations and strategic priorities in globalization]*. Lviv: «Ahill» (660 p.) [in Ukrainian].
3. Krysovatty, A., Mokiy, A., Zvarych, R., & Zvarych, I. (2018). Alterglobalization via the inclusive circular economy paradigm. *Economic Annals – XXI*, 174 (11–12), 4–9 [in English].
4. Reinert, E. (2008). *How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor*. New York: Public Affairs (400 p.) [in English].
5. Reinert, E. S. (2005). European Integration, Innovations and Uneven Economic Growth: Challenges and Problems of EU 2005. *Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/239923475_European_Integration_Innovations_and_Uneven_Economic_Growth_Challenges_and_Problems_of_EU_2005 (viewed 09.12.2019) [in English].
6. Reinert, E. S. (2006). Development and Social Goals: Balancing Aid and Development to Prevent «Welfare Colonialism». *DESA Working Paper*. Retrieved from https://www.un.org/esa/desa/papers/2006/wp14_2006.pdf (viewed 09.12.2019) [in English].
7. Liashenko, O. M. (2014). *Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Conceptualization of economic security management]*. Kyiv: NISS (348 p.) [in Ukrainian].
8. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII [Law of Ukraine «On National Security of Ukraine» of June 21, 2018, No. 2469-VIII]. (2018). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
9. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 r. «Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 26.05.2015 No. 287/2015 [Presidential Decree «On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 6, 2015 «On the National Security Strategy of Ukraine» of May 26, 2015, No. 287/2015]. (2015). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
10. Zalizko, V. D. (2014). O probleme soderzhatelno-poniatiinogo tolkovaniia ekonomicheskoi bezopasnosti [On the problem of a meaningful interpretation of economic security]. *Vestnik Altaiskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta – Bulletin of Altai State Agrarian University*, 3 (113), 158–164 [in Russian].
11. Ivanchenko, V. (1996). Obshchnost kriteriev ekonomicheskoi i gosudarstvennoi bezopasnosti [Common criteria for economic and state security]. *Ekonomist – Economist*, 5, 3 [in Russian].
12. Pasternak-Taranushenko, G. A. Obolonky zakhystu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The shell of protection of economic security of Ukraine]. (n. d.). [niss.gov.ua](http://www.niss.gov.ua). Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo10/obolon.htm> (viewed 15.08.2018) [in Ukrainian].
13. Gumeniuk, A. M. (2014). *Bezpeka strukturno-instytutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty [Security of structural and institutional transformation of the region's economy: theoretical frameworks and applied aspects]*. Kyiv: NISS (466 p.) [in Ukrainian].
14. Babets, I. G. (2011). *Zovnishnioekonomichna bezpeka rehioniv Ukrainy v umovakh spivrobitnyctva z krainamy YeS: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty [Foreign economic security of the regions of Ukraine in the conditions of cooperation with the EU countries: theoretical, methodological and applied aspects]*. Lviv: PAIS (400 p.) [in Ukrainian].
15. Zhivko, Z. B., & Petrenko, L. M. (2013). Ekonomichni aspekty natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Economic aspects of national security of Ukraine in the context of economic security of the enterprise]. archive.nbuv.gov.ua. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2013_1/1.pdf (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].

16. Popova, S. M., & Popova, L. M. (2013). Osnovni skladovi natsionalnoi bezpeky Ukrainy [The main components of Ukraine's national security]. *Nashe pravo – Our Right*, 13, 54–60 [in Ukrainian].
17. Radish, Ya. F. (2015). Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia zdorovia hromadian yak vazhlyvoho faktora natsionalnoi bezpeky [Theoretical and methodological foundations of citizen health research as an important factor in national security]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Akademii natsionalnoi bezpeky – Scientific-Informative Bulletin of the National Security Academy*, 1–2 (5–6), 27–37 [in Ukrainian].
18. Datsko, O. I. (2015). *Humanitarni imperatyvy zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Humanitarian imperatives to strengthen Ukraine's economic security]*. Lviv: Liga-press (672 p.) [in Ukrainian].
19. Atamanchuk, P. S., Menderetskii, V. V., & Panchuk, O. P. (2017). *Bezpeka zhyttiedialnosti [Life Safety]*. Kyiv: Center for Educational Literature (276 p.) [in Ukrainian].
20. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendacii shchodo rozrahunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : Nakaz Minekonomrosvytku vid 29.10.2013 № 1277 [Order of the Ministry of Economic Development «On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine» of Okt. 29, 2013, No. 1277]. (2013). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
21. Frolov, S. M. (2015). *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu ekonomichnykh subiektiv [Management of financial security of economic entities]*. Sumy: SHEI «UABS NBU» (332 p.) [in Ukrainian].
22. Koval, O. P. (2016). *Sotsialna bezpeka: sutnist ta vymir [Social Security: Essence and Measurement]*. Kyiv: NISS (34 p.) [in Ukrainian].
23. Leskov, M. A. (1994). Kontseptsyia postroeniia modeli bezopasnosti sotsialnykh sistem [The concept of building a security model of social systems]. *Bezopasnost – Security*, 7–12 (23), 83–93 [in Russian].
24. Antoniuk, K. I., & Gurska, N. V. (2018). *Prodovolcha bezpeka kriz pryzmu ekonomichnoi dostupnosti produktiv harchuvannya [Food security through the prism of food affordability]*. Zaporizhzhia: ZNTU (pp. 1512–1514) [in Ukrainian].
25. Odintsov, M. M. (2010). Modeliuvannia faktoriv formuvannia prodovolchoi bezpeky [Modeling of food security factors]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy. economy.nayka.com.ua*. Retrieved from www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=113 (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
26. Tishchenko, M. G. (2013). Problemy zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Problems of ensuring food security of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy. economy.nayka.com.ua*. Retrieved from www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2208 (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
27. Ulianchenko, O. V., & Prozorova, N. V. Prodovolcha bezpeka – osnova natsionalnoi bezpeky derzhavy [Food security is the basis of national security]. (n. d.). *congressworld.com.ua*. Retrieved from http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
28. Rulykivskiy, V. P. (2007). Rol ta mistse prodovolchoi bezpeky v systemi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [The role and place of food security in the national security system of Ukraine]. *academy.gov.ua*. Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07rvpnbu.htm> (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
29. Balaban, S. V. (2019). Otsiniuvannia rivnia prodovolchoi bezpeky rehionu [Assessment of food security in the region]. *naub.oa.edu.ua*. Retrieved from <https://naub.oa.edu.ua/2019/оцінювання-рівня-продовольчої-безпе/> (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
30. Baduiev, B. V. (2007). Prodovolstvennaia bezopasnost Yaponii [Japan Food Security]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: IFE RAS (21 p.) [in Russian].
31. Plotnikov, V. A., Prolubnikov, A. V., & Suleimanova, M. V. (2016). Uchiet vzaimosviasi prodovolstvennoi, ekonomicheskoi i natsionalnoi bezopasnosti pri realizatsii gosudarstvennoi politiki [Taking into account the relationship of food, economic and national security in the implementation of public policy]. *Teoriia i praktika servisa: ekonomika, sotsialnaia sfera, tekhnologii – Theory and Practice of Service: Economics, Social Sphere, Technology*, 4 (30), 38–43 [in Russian].
32. Cherevko, L. D., & Gurianova, N. M. (2014). Kategoriia «prodovolstvennoie obespechenie» i yeie vzaimosviaz s drugimi kategoriiami [The category of «food security» and its relationship with other categories]. *Ekonomika i predprinimatelstvo – Economics and Entrepreneurship*, 8, 64–67 [in Russian].
33. Pro ohoronu navkolyshnioho pryrodnoho seredovysha : Zakon Ukrainyvid12.10.2018№ 1264-XII [Law of Ukraine «On Environmental Protection» of Okt. 12, 2018, No. 1264-XII]. (2018). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
34. Samoilenko, Yu. I. (2018). Ekolohichna bezpeka yak priorytet natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Environmental safety as a priority of national security of Ukraine]. *zelenysvit.org.ua*. Retrieved from http://www.zelenysvit.org.ua/?page=news_cat&cat=0 (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].

35. Azarov, S. I, Lytvynov, Yu. V., &Sydorenko, V. L. (2012). Ekolohichna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Ecological security as a component of national security of Ukraine]. *Visnyk KrNU imeni Mykhaila Ostrohradskoho – Bulletin of the Mykhailo Ostrogradsky KrNU*, 2 (73), 142–146 [in Ukrainian].
36. Tolkachov, V. S. (2017). Bezpeka informatsii yak skladova informatsiinoi bezpeky derzhavy [Information security as a component of information security of the state]. *stratcom.co.ua*. Retrieved from <http://stratcom.co.ua/bezpeka-informatsiyi-yak-skladova-informatsijnoyi-bezpeki-derzhavi/> (viewed 06.12.2019) [in Ukrainian].
37. Chernega, O. B., & Malovichko, S. V. (2016). Metodolohiia doslidzhennia elektronnoi torhivli yak polifunktsionalnoho yavyscha [The methodology of e-commerce research as a field of functional phenomenon]. *Innovaciina ekonomika – Innovative Economy*, 5–6, 212–218 [in Ukrainian].